

Schilderen met olieverf

Jo Dehens

Etting 35

2910 Essen

jodehens@gmail.com

www.jo-dehens.exto.nl

VZW Tatteljee

Creatief en Cultureel Centrum

www.tatteljee.be

Inhoudstafel

I	Les schilderen in eigen atelier	2
II	Waarom de keuze voor olieverf?	3
III	Waarom figuratief schilderen?	3
IV	Hoe wordt de les opgevat?	4
V	Materiaal	9
	- De verf/de kleur	9
	- Oliën	13
	- Het Medium	14
	- De penselen	16
	- De schilderstok	17
	- Het palet	17
	- De drager	17
VI	Het schilderen van een portret	18
	- Het tekenen	18
	- Het schilderen	19
	1. Portret met gedempte laag als onderschildering	19
	2. Portret met grisaille als onderschildering	21
	3. Portret met mengsel van gebrande omber en wit als onderschildering	22
	4. Portret met mengsel van gebrande sienna en wit als onderschildering	23
VII	Het schilderen van een landschap	24
VIII	Het schilderen van een stilleven	24
IX	Nat in nat schilderen	24
X	Vernissen	25
XI	Acryl als onderschildering	27
XII	Tips	27
XIII	Verklarende woordenlijst	29

BIJLAGE

- Oliën
- Harsen – Vernis
- Mediums
- Werkwijzen van schilders
- Het gronden van het doek of paneel
- Maroufleren

Start cursusjaar vzw Tatteljee 2017-2018: eerste week van oktober.

Cursus Portretschilderen.

Info :

De bedoeling is om een gelijkend portret te schilderen.

De cursus behandelt de werkwijzen die het mogelijk maken om de nuances van een portret weer te geven en gaat in op de kleuren die daarbij gebruikt worden.

Men kan kiezen tussen acrylverf of olieverf.

Ook beginners met weinig of geen tekenervaring kunnen portret aan door de afbeelding te projecteren; dit biedt het voordeel dat men kan vertrekken van een juiste tekening wat essentieel is bij gelijkend portret.

Het stapsgewijs uitwerken van het schilderij in meerdere lagen maakt het schilderen gemakkelijker.

Wanneer : 20 lessen van 2½ u, start begin oktober 2017, 1 les per week.

Men kan kiezen tussen meerdere momenten zowel 's avonds als overdag.

Ik geef les aan maximum 6 cursisten tegelijkertijd.

Cursus Olieverf schilderen.

info :

De cursus omvat: gronden van doeken en panelen, kennis van pigmenten, maken van medium en vernis, onderschildering, aanbrengen van glacis.

Door het schilderij geleidelijk op te bouwen in verschillende lagen komen de specifieke mogelijkheden van olieverf aan bod.

De langere droogtijd van olieverf laat toe om “nat in nat” te schilderen

Om het schilderen naar weergave op diverse wijzen te benaderen wordt er ingegaan op de techniek van vroegere en hedendaagse schilders.

De cursus gaat door in het atelier van de docent met een beperkt aantal cursisten, men kan kiezen tussen meerdere momenten zowel 's avonds als overdag..

Wanneer : 20 lessen van 2½ u, start begin oktober 2017, 1 les per week.

Men kan kiezen tussen meerdere momenten zowel 's avonds als overdag.

Ik geef les aan maximum 6 cursisten tegelijkertijd

Voor beide cursussen zijn geen voorkennis en ervaring vereist.

Prijs : €200, eigen materiaal, atelierezels zijn aanwezig.

De cursussen gaan door in het atelier van de lesgever: Jo Dehens Etting 35 2910 Essen, kom gerust eens langs voor meer informatie.

Meer info en inschrijven bij lesgever 03 235 59 82 of jodehens@gmail.com

CURSUS OLIEVERF SCHILDEREN

I LES SCHILDEREN IN EIGEN ATELIER

De les olieverf schilderen van Jo Dehens maakt deel uit van het cursusaanbod van VZW Tatteltjee, creatief en cultureel centrum, Essen (www.tatteltjee.be).

Start cursus 2017-2018: eerste week van oktober.

Inschrijving kan vanaf 15 augustus.

De cursus olieverf schilderen gaat door in mijn atelier (Etting 35, 2910 Essen) op verschillende tijdstippen zowel overdag als 's avonds.

Les geven aan enkele cursisten tegelijk laat toe dat ik zeer persoonlijk kan begeleiden. In voorbereiding tot de les schilder ik soms zelf delen van het onderwerp van de leerling, dit om de verschillende stadia van opbouw van een schilderij aan te tonen. Tussendoor kan men het schilderij laten drogen in het atelier. Men kan materiaal in het atelier achterlaten (kast). Er wordt aandacht besteed aan een goede en aangename inrichting van het atelier. Schildersezels zijn aanwezig.

Les in mijn atelier houdt ook in dat ik spreek vanuit mijn persoonlijke ervaring met olieverf. Realisme of iets vatten in verf zoals men het ziet is een belangrijk aspect van mijn werk. Belangrijk daarbij is achterhalen wat werkt, wat men kan gebruiken om beter in weergave te slagen. Schilderen is het zoeken naar de techniek die het best slaagt in het objectief dat men voor ogen heeft. Men moet eerst het materiaal leren kennen voor men er een eigen wending kan aan geven.

Mijn les is adviserend bedoeld, men schildert op mijn aanwijzingen in de mate dat men dat zelf wil. Ik reik methodes aan die op een gemakkelijke manier slagen om een onderwerp weer te geven. Belangrijk is dat zo'n methode begrijpelijk en logisch in elkaar steekt.

Soms zag ik dat men aantekeningen maakte. Dit heeft ertoe geleid dat ik deze cursus heb opgesteld. In contact met mijn cursisten is de cursus verfijnd en uitgebreid. Er is ook nog een bijvoegsel met werkwijzen van andere schilders. Het bijvoegsel gaat ook dieper in op recepten van mediums, vernissen, het traditionele gronden van paneel en doek, enz. Dit bijvoegsel wordt hier niet gepubliceerd.

II WAAROM DE KEUZE VOOR OLIEVERF?

Verf is samengesteld uit twee componenten. De kleur van de verf wordt bepaald door de pigmenten, de aard van de verf door het bindmiddel.

Het bindmiddel zorgt voor de samenhang tussen de pigmentdeeltjes en de binding aan de ondergrond.

Bij olieverf wordt het pigmentpoeder aangeweven met het bindmiddel lijnolie (witte pigmenten met papaverolie).

Ik schilderde met acryl maar stelde vast dat schilders over het algemeen schilderen met olieverf.

Geen enkel materiaal bezit een dergelijke veelzijdigheid in de wijze van voorstelling dan olieverf.

Olieverf is gemakkelijk te verwerken, door de langere droogtijd is het mogelijk om "nat en nat" te werken. Subtiële kleurovergangen zijn daardoor tot stand te brengen.

Bij olieverf zie je het minste verschil tussen natte en gedroogde verf.

Hierdoor is olieverf het materiaal dat je in staat stelt om een exacte kleurtoon te bepalen of om een kleurschakering tot in de fijnste nuances weer te geven.

Daarbij komt nog dat de toets in de verf blijft staan en er dus een interessante textuur tot stand komt.

III WAAROM FIGURATIEF SCHILDEREN?

- Omdat men een onderwerp heeft hoeft men niet te gaan verzinnen, men vindt snel een aanleiding.
- Men heeft ook een leidraad van kleuren en vormen waardoor men gemakkelijker schildert. men kan niet de rijke gelaagdheid en de nuance van de werkelijkheid verzinnen.
- Zo brengt men een bepaalde objectiviteit en daardoor herkenbaarheid in het schilderen.
- Omwille van de dimensie van de betrokkenheid met wat men schildert.

Schilderen naar waarneming is de beste manier om te leren schilderen. Er in lukken om iets te vatten in verf zoals het zich aan ons toont is synoniem voor goed kunnen schilderen.

Men schildert naar een duidelijk objectief of doel. Men probeert erin te slagen om een onderwerp te vatten in verf zoals men het ziet. Men poogt de vorm juist weer te geven en de kleuren te mengen zoals men ze ziet op het voorbeeld. Door er naar toe te streven leert men verf en penseel beheersen.

Men heeft de technische kant nodig omdat die de schilder in staat stelt om te evolueren.

Te eenzijdig artistiek schilderen mist ondersteuning. Iemand die teveel los op het gevoel schildert mist de factor die hem in staat stelt om vooruit te gaan, hij maakt zich zo te afhankelijk van toevalstreffers.

De leerling die goed wil leren schilderen concentreert zich beter op de techniek.

Het technische heeft te maken met het schilderen, het artistieke meer met het idee.

De les is gericht op concrete toepassing; de cursist kiest het onderwerp.

In de les wordt ingegaan op de vraag: "Hoe gaat men het best te werk in het schilderen ervan.

Bij gelijkend portret liggen alle tinten in hetzelfde kleurgamma.

De les vertrekt eerder vanuit het schilderen van tinten dan van kleuren.

Zo wordt ook stilleven of landschap opgevat, omdat het anders teveel een kleurboek wordt.

De kunst van het schilderen is eigenlijk de nuance kunnen bereiken, meer dan van kleuren grofweg naast elkaar te plaatsen.

IV HOE WORDT DE LES OPGEVAT?

Hoe de schilder te werk gaat is de leidraad van mijn les.

- De verschillende manieren hoe schilders te werk gaan bepalen de inhoud van mijn les. In mijn atelier is er een vakbibliotheek met informatie en monografieën van schilders, zo ziet men hoe men er in slaagt om een onderwerp weer te geven.
- Het feit dat een schilder over het algemeen schildert met olieverf impliceert de keuze voor olieverf.
- In plaats van alles afzonderlijk te behandelen in diverse oefeningen richt de les die ik geef zich direct op het schilderen van een schilderij.
- Het feit dat een schilder gebruik maakt van technische hulpmiddelen houdt in dat men daar gebruik kan van maken.
- Omdat schilders o.a. hun schilderij geleidelijk opbouwen in diverse lagen van verschillende kleur en verfmaterialen gaan we daar in de les op in.
- We werken resultaatgericht. De bedoeling is een meer doorwerkt fraai schilderij te maken dat verder gaat dan een schets.

In plaats van gemakkelijk naar moeilijk, het moeilijke zo gemakkelijk mogelijk voorstellen.

Gewoonlijk gaan lessen van gemakkelijk naar moeilijk. Ik wil in mijn les het moeilijke zo gemakkelijk mogelijk voorstellen zodat men niet eerst saaie onderwerpen hoeft te schilderen.

Tijdens het maken van een uitgewerkt schilderij komen alle aspecten van het schilderen aan bod.

Er wordt echt les gegeven en olieverf is een rijk materiaal.

Toch is het niet de bedoeling om in een soort les-systeem of les-modus te vervallen maar om zich meteen te richten naar een schilderij.

Die elementaire basis waar gewone lessen zich op focussen komt aan bod tijdens het maken van een schilderij.

Tijdens het maken van een schilderij komen alle aspecten van het schilderen aan bod.

Door die aspecten binnen het kader van een uitgewerkt schilderij te behandelen komen ze op een toegepaste en meer kwalitatieve manier aan bod.

De bedoeling van de les die ik geef is om een goede technische basis te leggen die meer mogelijkheden biedt naar een persoonlijk schilderen toe.

Wanneer men kan terugvallen op genoeg technische bagage heeft men meer mogelijkheden.

Het is belangrijk om in een breed spectrum te schilderen naar stijl en onderwerp, zo heb je uitwegen wanneer je vast raakt.

Je middelen beheersen om ze te kunnen dirigeren naar eigen inzichten.

Het vak schilderen beheersen is genoeg techniek en ervaring hebben, is met genoeg bagage voor je schilderij staan. Als je de basis van het schilderen beheerst, dan hoef je er je aandacht niet meer aan te schenken en zo gaat een groot stuk van het schilderen vanzelf.

Les die verder gaat dan algemene basis.

Les blijft dikwijls steken bij algemene basis voor beginners, snel wordt men gemotiveerd om zelfstandig te schilderen en krijgt men niet echt les meer.

Omdat men niet genoeg basis heeft houdt men zich angstvallig vast aan het gekende en evolueert men niet.

Les kan verder gaan dan elementaire kennis.

Om meer te weten over de mogelijkheden van olieverf toegepast op het figuratieve heb ik specifiek gezocht naar les.

Maar ook een beginner kan zoeken naar een bepaalde les als hij weet waar hij naartoe wil.

Schilderen naar waarneming is de beste manier om te leren schilderen.

Met mijn les wil ik het verschil maken met een no-nonsense instelling om zakelijk in te gaan op waar het eigenlijk om draait, namelijk 'de noodzaak van een goede fundering' en dat is in de eerste plaats slagen in 'schilderen naar waarneming'.

De strategie om daar in te slagen is zich daar zo sterk mogelijk op concentreren gedurende de tijd die men aan schilderen besteedt.

Michael Borremans (graficus van opleiding) : "Ik heb niet voor de opleiding schilderkunst gekozen omdat het me 'te modern' leek. In een opleiding moet je vooral leren schilderen. De theoretische onderbouw, het discours, is verre van onbelangrijk, maar in veel kunstopleidingen is het de hoofdzaak geworden.

Ambacht interesseert me om de simpele reden dat het me goed van pas komt: het helpt me om een dialoog aan te gaan met de schilderkunst. Je kunt niet doen alsof het verleden er niet is. Ik gebruik de traditie dan ook."

Schilderen is niet alleen een kwestie van behendigheid maar ook van weten hoe men te werk kan gaan.

Opbouwen van ervaring is een gevolg van oefening. Kennis komt voort uit de ervaring van anderen en kan doorgegeven worden in handleidingen, recepten, boeken en cursussen.

Het is niet de bedoeling om te schilderen zoals iemand of volgens iemands techniek.

Maar als men ingaat op portretschilderen of meer algemeen hoe men schildert dan ziet men kenmerken die bij de meeste schilders terugkomen.

Men kan alleen maar vaststellen dat schilders vaak de lichtere partijen helder en dikker in de verf zetten terwijl men de achtergrond en de schaduwpartijen schraler houdt.

Geleidelijk naar resultaat toe werken veronderstelt ook een bepaalde planning.

Schilderen is een kwestie van erachter te komen of iets werkt of niet.

Techniek ondersteunt.

Techniek is een hulpmiddel; geleidelijk naar resultaat toe werken maakt dat je meer controle over je schilderen behoudt en de diverse mogelijkheden van olieverf maken een schilderij ook rijker, maar het mag niet te zwaar worden. Een schilderij moet fris blijven, vandaar het belang van het directe en spontane schilderen.

Te eenzijdig artistiek schilderen mist ondersteuning.

Te eenzijdig technisch schilderen is te veel louter toepassen van een procedé.

Vanuit een algemene techniek die gebaseerd is op de basisbeginselen van het schilderen ontwikkelt men een persoonlijke techniek- op een eigen manier omgaan met het materiaal.

Schilderen wordt leuker en interessanter als men er zijn weg wat in vindt.

Schilderen is iets wat dicht bij de persoon in kwestie staat, identificatie werk en persoon is het sterkst in de kunst - men spreekt bijvoorbeeld van een Van Gogh als men het heeft over een schilderij van hem.

Schilderen staat dicht bij de persoon en men kan er ook in evolueren.

- Projectie en geleidelijke opbouw maakt het schilderen gemakkelijker en geeft een beter resultaat.

Ik stel een werkwijze voor die op een gemakkelijke manier goed lukt om iets weer te geven. Gebruik maken van technische hulpmiddelen (bijvoorbeeld projectie van de tekening) en systematisch te werk gaan tijdens het schilderen maakt het schilderen gemakkelijker.

- Projectie geeft direct de juiste vormen en verhoudingen en de geleidelijke opbouw maakt . het schilderen overzichtelijker.
- Op die manier is het voor een beginnening mogelijk om direct de interessante, moeilijke onderwerpen te schilderen zoals bijvoorbeeld portret.
- Door het schilderij geleidelijk op te bouwen in meerdere lagen met een verschillende kleur en verfsubstantie slaagt men er beter in om de nuance te treffen en men bekommt ook een rijker resultaat dan wanneer men gewoon dekkend schildert.

- Door geleidelijk op te bouwen behoudt men controle.
- Geleidelijk het schilderij opbouwen houdt ook in dat men niet direct schildert naar wat men ziet maar dat men er geleidelijk toe komt.
Het heeft geen zin om lagen te schilderen met dezelfde kleur.
Wanneer men op een kleur schildert die afwijkt dan bekomt men een diepere en vollere kleur- de onderliggende kleur speelt mee.

- De manier van schilderen die ik adviseer is afgeleid van een algemeen beproefde methode.

Ik baseer me op de schematische opbouw van de olieverf.

Men maakt eerst een grisaille als onderschildering

In vroeger tijden gebruikte men daarvoor meestal tempera-verf.

De donkere achtergrond en schaduwpartijen houdt men schraal, de tussentinten glaceert men met kleur, de lichtere tinten schildert men opake en tenslotte hoogt men de glimlichten op met wit.

Het is de methode die vertrekt van donkere kleuren waar men licht inbrengt.

Men gebruikt sterke warme ondoorschijnende, licht reflecterende kleuren voor de lichte gedeelten en slechts iets donkere naar koele transparante en dun opgebrachte kleuren voor de schaduwplekken.

De eerste laag zet men globaal op, men toetst de toonwaarden en reeds voor een stuk de kleuren tegenover elkaar af- zo verkrijgt men een meer harmonisch schilderij.

De tweede laag werkt men deel per deel, nat in nat af - men geeft meer kleur en men verbetert.

De eerste laag schildert men in lichte war grijze tonen (ingehouden qua kleur en contrast).

Men doet dekkend met onverdunde verf

In de volgende lagen schildert men met meer olie en weinig pigment (glaceren).

M. Doerner Technisch handboek:

“De onderste lagen van het schilderij worden tamelijk pasteus geschilderd met weinig bindmiddel, zo drogen ze snel en goed.

Dekkende verf hoort dus in de onderste lagen thuis. De onderste lagen dienen steviger te zijn dan de bovenste.

Teveel olie en bindmiddel in de schildering heeft risico's, vandaar beter spaarzaam ermee omspringen en dus dunne pigmentrijke lagen aanbrengen over een goed gedroogde onderlaag.

De onderschildering gedempt houden. Ze moet mager zijn, alleen zo is ze goed te beschilderen. Ze moet rijk aan pigmenten zijn, dus dekkend en weinig bindmiddel bevatten, zodat ze mat opdroogt. Glanzende verf is moeilijk te beschilderen. Om praktische redenen is het gewenst dat de onderschildering snel droogt.

Het best eerst een glacijs opbrengen waaraan een kleine hoeveelheid wit is toegevoegd

tegen het barsten van de glacijs. Vervolgens worden hierin nat in nat de kleuren verwerkt. Voltooi niet alleen met glacijs het schilderij.

(Zo kan men bijvoorbeeld een halftoon leggen op de vorige laag en in die natte transparante laag werken; bepaalde delen donkerder maken, andere lichter en dekkender en ook de kleur aanpassen).

Harsen hebben een grotere doorzichtigheid en een magerder karakter dan oliën.

De overschildering iets dunner aanbrengen dan de onderschildering.

Met een vrij gladde techniek vermijdt men barstvorming. De regel: Hoe meer reliëf in de verflagen, des te groter de kans op vroegtijdig barsten."

- Geleidelijke opbouw sluit het spontane directe schilderen niet uit.

Schilderen in lagen hoeft het a la prima schilderen niet uit te sluiten. Men kan dit in de laatste laag toepassen. Men hoeft niet heel het schilderij te glacijsen.

Sommige meesters gingen voor ze de laatste lagen bereikten -d.w.z. voor het eigenlijke schilderen begon- over op de directe methode en verkregen daarmee een resultaat dat uitmuntte door spontaniteit.

Gezellen of leerlingen voerden het tekenwerk en eenvoudige aanduiding van lichte en donkere vlakken op voorhand uit. De meester gebruikte dit dan als onderlaag die voor de kleur nergens beslissend is maar wel tijd bespaarde.

De volle frisheid van een prima- schildering werd behouden.

In het begin de verflaag niet te dik opbrengen, pas dikker maken wanneer men zeker van zijn zaak is, dus meer voorbereid. Resoluut geplaatste verf bezit altijd een gunstige werking. In tegenstelling tot oudere methoden wil men nu de penseelstreek zichtbaar laten.

Iedereen heeft van in het begin af aan een eigen schriftuur, kleurgevoel en benadering van het onderwerp.

V HET MATERIAAL:

VERF- DE KLEUREN

DE PIGMENTEN

De gekleurde pigmenten van olieverf, aquarelverf, gouache (plakkaatverf), tempera en acrylverf zijn dezelfde. Het medium dat gebruikt wordt om de pigmenten te binden bepaalt de soort verf. Door het verschil in pigment en medium leent het ene pigment zich beter voor een bepaald medium dan het andere. Pigmenten voor olieverf worden aangewreven met een drogende olie zoals lijn- en papaver- olie.

Organische pigmenten komen voornamelijk voor in dieren en planten, terwijl anorganische pigmenten in mineralen gevonden worden.

OLIEVERF

- 1) Industriële studieolieverf.
- 2) Industriële kunstschilders olieverf (artist oil colour)
- 3) De klassieke olieverf.

Studie verf

De prijs van studieverf is voor alle kleuren dezelfde.

Studieverf bevat meer olie, vulmiddel; de dure pigmenten worden vervangen door een goedkoop alternatief en de pigmenten zijn minder fijn.

De studiekwaliteit Winton van Winsor&Newton, een tube van 37 ml. (kostprijs €5).

Professionele verf

De kleur van professionele verf is geconcentreerder, ze bevat meer en beter pigment.

Cadmium en kobalt is duur. Het pigment van de aardekleuren is gemakkelijk te vinden en is daarom goedkoop.

De beste professionele kwaliteit is de klassieke olieverf van Oud Holland.

De aardekleuren, ultramarijn blauw en titaanwit in tubes van 40ml kosten €9.

Basis kleurenpalet:

We schilderen met een zo beperkt mogelijk aantal kleuren; dit geeft het voordeel dat men gemakkelijker de onderlinge kleurmengingen leert kennen.

- aardekleuren: gebrande sienna	A61 burnt sienna (Oud Holland)
gele oker	A54 yellow ochre deep (Oud H.)
gebrande omber	A70 burnt umber (Oud H.)
groene aarde	A52 green earth (Oud H.)
- wit: titaanwit	
- blauw: ultramarijn blauw	
- rood: cadmium rood middel	
alizarine crimson rood	
- geel: cadmium geel licht	
- groen: smaragd groen donker	
- violet: kobalt violet	

Dekkingskracht pigmenten

Glacerende pigmenten: zinkwit, ruwe sienna, kobaltviolet, smaragdgroen, ruwe omber, ultramarijn, gebrande omber, alizarine rood.

Half dekkend: kobaltblauw, gebrande sienna.

Dekkend: gele oker, cadmiumrood, Engelsrood, curcum blauw.

ZWART

In plaats van zwart kan men een mengsel gebruiken van ultramarijn blauw en gebrande omber. Dat geeft een levendiger zwart dan dat uit een tube. Diep zwart krijgt men door alizarine rood te mengen met smaragdgroen.

Gebrande omber kan vervangen worden door gebrande sienna te mengen met ultramarijnblauw.

WIT

- Titaanwit

Als wit stel ik titaanwit voor. Titaanwit is elastisch en geeft je schilderwerk een fris uiterlijk. Het is het meest dekkende wit, met dit wit kan men gemakkelijk overschilderen of lichter maken. Het geeft ook de nodige dekkingskracht aan de eerste laag.

Eigenschappen van titaanwit:

Mengen met wit

- 1) maakt de kleuren lichter,
- 2) koeler, neutraler
- 3) doet de verf beter dekken
- 4) geeft de verf meer body.
- 5) maakt de verf traag drogend.

“Titaanwit enkel gebruiken voor hooglichten die in dekkend wit geschilderd worden.

Transparant vermogen van titaanwit is zo goed als nihil, daarom is het in de traditionele klassieke verftechnieken eigenlijk niet bruikbaar.

Schilderen is de onderste laag laten meespelen, transparant of halftransparant.

De sterke dekkingskracht van titaanwit laat dit niet toe”. (C. le Mair)

- Zinkwit

Om in de volgende lagen gebruik te maken van glaceren zodat de onderliggende laag meer meespeelt kan men naast meer medium toevoegen, de kleuren mengen met het transparantere zinkwit.

Zinkwit is door haar transparant karakter geschikt als mengwit en voor het glaceren. Met zinkwit kan men een witte sluier over kleuren leggen. Een koel wit.

Zinkwit geeft melkachtige kleuren, dekt niet genoeg en maakt je schilderwerk troebel.

- Loodwit

(cremserwit, flake white) dekt goed, droogt snel en is een wat warmer wit. Flake white in bepaalde merken is een mengsel van lood- en zink-wit. Het giftige loodwit is vervangen door cremserwit. Cremserwit droogt sneller dan titaanwit.

DE AARDEKLEUREN

Rode aardkleuren: Gebrande sienna, rode oker, Indisch rood, marsrood.
Het pigment van Indischrood en Engelsrood is op basis van ijzeroxyde.
Het pigment van Okers, sienna, omber, terre vert is natuurlijke aarde.

Rauwe sienna en groene aarde zijn verfstoffen die bij hun bereiding als olieverf veel olie opnemen, daardoor vertonen ze neiging tot nadonkeren.
Omber, groene aarde, rauwe sienna mijden.
Engels, Venetiaans en Indisch rood zijn zeer betrouwbaar en licht-echt.
Marsrood en violet ook betrouwbaar.
Venetiaansrood is een lichtere tint dan Engels rood.
Oxydeverven zijn dominante kleuren die voorzichtig als mengverf aangewend worden.
Ze zijn heel dekkend.

- Gebrande omber

Gebrande omber is een warme kleur, voor de schaduwen kan men gebrande omber koeler maken met groene aarde of met ultramarijn blauw.
Gebrande omber kan men ook koeler maken door kobalt violet aan toe te voegen.
Wat naar het paars gaan is ook een manier om te breken met een te bruin kleurengamma.
Overdreven gebruik van omber maakt het schilderij mat en dof.
Omber kan vervangen worden door gebrande sienna + kobalt blauw + wit.

- Oker

De kleur van Yellow ochre deep (Oud H.) en rauw sienna light (Oud H.) zijn vergelijkbaar-even donker. Ik verkies de oker omwille van het geler pigment.
Oker laat toe om in aardekleuren geler te gaan zoals men met gebrande sienna roder kan gaan.
Okers en cadmiums zijn goede betrouwbare pigmenten en kunnen gemengd worden met alle verven.

- Groene aarde

Witte mensen hebben in de schaduw een groene schijn (zwarte een blauwe),
vandaar dat je groene aarde (terre vert) kunt gebruiken om gebrande omber koeler te maken in plaats van ultramarijn blauw.
Groene aarde wordt alleen in mengsels gebruikt.
Groene aarde mengt zich moeilijk met olie.

CADMIUMS

Het zijn goede betrouwbare pigmenten en kunnen gemengd worden met alle verven.
Cadmiumrood en cadmiumgeel gebruiken als een onderwerp werkelijk zo helder rood of geel is dat het niet met Engels rood of gele oker kan worden gehaald.

ROOD

Traditioneel gebruiken portretschilders vermiljoen rood. Vermiljoen is een giftig pigment.
Vermiljoen wordt door de tijd zwart, vandaar beter cadmium rood gebruiken.
Oud Holland 'Vermiljoen extra'- vermiljoen is vervangen door een lichtecht pigment.

BLAUW

Ultramarijn blauw is een koeler naar paars neigend blauw. Kobalt blauw neigt naar groen. Ultramarijn blauw kan warmer gemaakt worden door een beetje geel bij te voegen.

Kobaltblauw zeer betrouwbaar. Ultramarijn minder betrouwbaar dan kobaltblauw. Ceruleum blauw is niet transparant en mengt zich goed met de aardekleuren.

KOBALTVIOLET

Zeer licht-echt, barstvormer bij vermenging van wit.

GROEN

Chroomoxydegroen dekt zeer goed en is veel doffer van kleur dan smaragdgroen.

Smaragdgroen wordt ook wel eens chroomoxyde helder genoemd.

Groene aarde kan vervangen worden door chroomoxydegroen. Chroomoxyde met wat blauw lijkt erg op groene aarde.

kobaltgroen heeft een geringe kleurkracht, is bruikbaar in vleeskleuren.

Chroomkleuren mijden, ze zijn niet licht-echt.

Smaragd groen is een chroomkleur die ook barstvorming tot gevolg heeft dus enkel in dunne lagen schilderen.

Smaragdgroen is in tegenstelling met Paul- Veronesegroen (dekgroen) een stabiele verf (M. Pope.)

“Smaragdgroen niet als mengkleur gebruiken maar slechts als een lokaal groen, meeste groenachtige tinten worden verkregen door een menging van blauw met een geelachtige kleur”. (C. le Mair)

De kleur van zilver: kobaltblauw + rauwe omber, rauwe omber + wit.

Geel-koper: gebrande omber voor de donkerste tonen, en cadmiumgeel licht voor de lichtste.

Gras: smaragd groen + rauwe sienna of ultramarijn blauw +rauwe sienna of gele oker.

OLIËN

- **Lijnolie:** de meest drogende en duurzame van de natuurlijk drogende oliën.

- **Papaverolie:** droogt langzamer en minder grondig dan lijnolie. Vergeelt minder. Voor lijnolie geldt hoe ouder hoe beter, papaverolie mag echter niet te oud zijn. Papaverolie is schraler dan lijnolie.

- **Standolie:** gezuiverde lijnolie die zuurstofvrij werd verhit.

Standolie wordt best verdund met terpentijn.

Standolie maakt de verf vloeiend zonder zichtbare penseelstreken.

Geeft een glanzende eindlaag.

Uitstekend ingrediënt in schildermediums, vooral voor glacis.

Geeft door haar volume, lichte kleur en minimale vergeling zeer goede resultaten.

Standolie is te verkiezen boven andere lijnoliën omdat het minder vergeelt of gaat barsten.

Geeft een sterk taaie soepele film die ook bij het ouder worden heel goed blijft.

Standolie donkert minder na dan rauwe lijnolie en is ideaal om te glaceren.

Door de vetheid alleen te gebruiken in de laatste lagen.

Standolie droogt langzaam. De doordroging is slecht, daarom is toevoeging van 2 tot 4% siccatief noodzakelijk.

Standolie is te gebruiken in combinatie met harsolie.

Standolie is taai en stroperig, moet dus verdund worden met twee of drie maal zoveel terpentijn, om goed mee te kunnen werken. Lagen met standolie minstens een maand laten drogen eer men er eventueel nog overheen gaat.

HET MEDIUM

Verdunner

In de eerste laag gebruikt men geen medium maar een verdunner.

Een verdunner verdunt alleen maar de verf terwijl een medium de verf ook bindt.

Een verdunner laat geen residu achter, na droging.

Terpentine (white spirit) helemaal niet, geretificeerde terpentijn laat enkel een heel klein laagje olie achter. Geretificeerd wil zeggen zonder hars.

Er wordt een geurarme versie gebruikt van terpentine en terpentijn.

Terpentijnolie is een harsproduct gewonnen uit de larixboom.

Terpentijnolie is een extract van een balsem.

Vloeibare pijnhars bevat hars bijvoorbeeld Venetiaanse terpentijn en oplosmiddel (terpentijnolie).

Terpentine is een aardoliedestillaat.

Gebruik geen oude of geoxydeerde terpentijn.

Bewaar terpentijn altijd in het donker en in volle flessen, dan blijft hij het langst goed.

Geoxydeerde terpentijn laat een gomachtig residu achter dat droging van de verf in de weg staat.

Met een verdunningsmiddel bekomt men een magerder schraler laag.

De verf in een tube is wel reeds gebonden is met olie.

Eerste laag:

In theorie kan je olieverf gewoon verdunnen (met terpentijn) in een eerste laag, maar toch is het best -ook als je hier heel mager wil werken- om een beetje medium toe te voegen aan dit oplosmiddel, omdat een zuiver verdunde olieverflaag -ook na lange droging- kwetsbaar kan zijn voor de oplosmiddelen die in de volgende lagen zitten, en toch nog loskomen.

Alkydverf kan je in een eerste laag wel zuiver verdunnen. Deze verf is, eens gedroogd, zeer bestand tegen oplosmiddelen. Ook de waterverven mag je in de onderlagen naar hartenlust mager (met veel water dus) gebruiken, omdat ze -na droging- niet reageren op de olieachtige lagen daarna.

Medium

Een medium of bindmiddel bevat olie, meestal lijnolie. In de laatste lagen gebruikt men een medium. Naarmate het schilderij vordert in aantal lagen voegt men meer olie toe. Men schildert van mager naar vet.

Een medium verandert de kwaliteit van de verf. Met mediums kan men ook de droogtijd van verf versnellen of vertragen.

De geretif. terpentijn verdampt, te dik geworden medium kan verdund worden met geretif. terpentijn.

Wanneer men een olierijk medium heeft kan men die magerder maken door geretif. terpentijn eraan toe te voegen.

Lijnolie gemengd met terpentijn is dus een eenvoudig, traditioneel medium. Meestal wordt er nog een hars aan toegevoegd die de verf een mooiere glans geeft, beschermt, en de droogtijd beïnvloedt.

Meng de mediums niet in een paletdop maar maak die aan in een fles, zo heeft het medium over de gehele schildering een constante samenstelling.

Sneldrogend medium

Tussen de lagen moet men het schilderij laten drogen, men kan de droogtijd laten inkorten door een sneldrogend medium te gebruiken.

Aan dit medium is meer siccatief of droogmiddel toegevoegd.

Een teveel aan siccatief heeft invloed op de houdbaarheid van het schilderij.

Een sneldrogend medium wordt enkel in de onderlagen gebruikt.

Langzaam drogend medium

Papaverolie gebruiken in plaats van lijnolie. Om langer nat-in- nat te kunnen werken kan men ook grondering aanpassen- niet absorberend bv. oliegronden.

Glaceermedium

Veel medium aan de verf toevoegen maakt de verf transparanter, zo bekomt men een glasis.

Eenvoudige mediums

- 1) Begin met een kant en klaar schildermedium of mengsel van 1/3 lijnolie + 2/3 geretif. terpentijn. Een specifiek medium kan je later gebruiken, als het past bij de aard van je werk.
- 2) B. Lustenhouwer: Als medium gebruik ik in de beginfase citrus terpentijn.
Later vervang ik die verdunner door een standaard neutraaldrogend olieverf medium, waar ik aan het eind soms standolie aan toevoeg. Dus ik begin "mager" en eindig "vet".
Maar eigenlijk gebruik ik zo min mogelijk medium.
- 3) a. Recept medium van P. Wagemans- voor volume van een halve liter:
1 deel terpentijn + 1deel lijnolie + 2 soeplepels standolie
b. Mager medium: 3 delen geretif. terpentijn + 1deel lijnolie.
Hij voegt geen hars toe, hij vindt dat hars het medium te plakkerig maakt.
- 4) Medium: mengsel terpentijn en wat langzaam drogende standolie.
Eerst de verf verdunnen met terpentijn en later standolie toevoegen.
Een dun laagje medium (4 delen terpentijn op 1 deel standolie) aanbrengen op paneel of doek en daarna er in werken met verf
- 5) a. Medium: lijnolie verdund met 2 of 3 maal zoveel geretif. terpentijn.
b. Medium ook als glacismedium is "halfolie":
1 deel standolie verdund met 1deel geretif. terpentijn.
Mengsel wordt niet geel, gaat niet rimpelen of barsten, verzacht de penseelstreek, doet de verf glanzen en droogt langzaam.

c. Een vol niet vergelend glacismedium: 1deel damarverniss toevoegen aan 1 deel standolie, eventueel verdund met geretif. terpentijn.

6) Eerste laag: geretif. terpentijn.

Daaropvolgende lagen langzaam meer lijnolie toevoegen.

Voor de voorlaatste lagen damarhars toevoegen zodat men uiteindelijk een medium bekomt met 1/3 terpentijn, 1/3 lijnolie, 1/3 damar.

Damarhars is de beste natuurlijke hars voor kunstschilders omdat hij zo licht is van kleur en zo lang goed blijft. Er is damarhars in korrels of brokken om op te lossen in terpentijn.

DE PENSELEN

Persoonlijk schilder ik graag met platte penselen met een afgeronde rand (kattentongpenselen).

Zoek naar penselen die je liggen, koop niet meteen een hele serie maar probeer er eerst een paar uit.

Een breed penseel mag niet te stug zijn, dus varkenshaar is niet geschikt.

Het mag ook niet te zacht zijn, het moet voldoende veerkracht hebben.

Ik schilder met enkele penselen tegelijk, penselen met heldere lichte kleuren en penselen met donkere kleuren.

Voor het fijne werk gebruik ik twee fijne ronde marters.

Zo kan men sneller werken en hoeft men tijdens het schilderen geen penselen te spoelen.

Tijdens het schilderen wrijf ik wel de verf van penselen met een katoenen doek.

Ik adviseer het penseel nr.1 met langer haar van "Series 7" van Windsor & Newton.

In "Series 7" heeft men 2 types: de gewone ronde marter met langer haar en miniatuurpenselen met kort haar. Neem de gewone.

Gebruik die marters voorzichtig, meng de verf er niet mee, gebruik daarvoor brede penselen.

Ik spoel mijn penselen bijna niet tijdens het schilderen; ik gebruik meerdere penselen- penselen met lichte heldere kleuren hou ik gescheiden- en ik dompel mijn penseel in het medium en wrijf de verf eraf met een katoenen doek (stuk laken) of met enkele vellen keukenrolpapier.

De houdbaarheid van penselen kan men verlengen door er voorzichtig mee om te gaan.

Meng de verf bijvoorbeeld niet met ronde marters. De haren moeten hun fijne punt bewaren.

Ik probeer zoveel mogelijk wrijving te voorkomen. Ik reinig penselen niet met zeep maar spoel ze in (geurarme) white spirit.

Om de haren soepel te houden kan men ze in olijfolie dompelen en wat afdoppen.

Olijfolie is een niet drogende olie.

DE SCHILDERSTOK

Olieverfpenselen hebben een langere steel dan aquarelpenselen. Door ze vast te nemen aan het uiteinde houdt men meer afstand, zo houdt men meer overzicht en men kan er losser mee schilderen.

Wanneer men preciezer wil schilderen kan men gebruik maken van de schilderstok.

Dit is een stok van een meter lang met een zachte stof of leer omwonden knop die men tegen het doek laat rusten om daarop de pols te leggen tijdens het schilderen.

Men kan ook een stok laten rusten op de rand van het doek.

Men kan dit zelf maken met bijvoorbeeld een bamboestok en oude lappen in een lap die men aan het uiteinde vastbindt. In die stok kan men een inkeping maken waar het touwtje in kan grijpen. Zo'n stok heeft het voordeel dat je op enige afstand van het doek steun vindt; dit geeft een comfortabeler houding.

HET PALET

Ik gebruik een effen wit palet uit kunststof. Een gevernist houten palet beïnvloedt de kleuren. Kunststof is ook gladder en daardoor gemakkelijk te reinigen.

Aan het eind van de dag maak ik het hele palet schoon.

DE DRAGER

Men kan op allerlei ondergronden schilderen, papier, MDF, doek.

Met olieverf moet men gronden want de olieverf mag niet in contact komen met de drager. Ze zou ze aantasten. Daarom wordt een drager voorzien van een gesso.

De traditionele gesso was een bereiding van krijtwit en tonijnlijm.

Nu kan men die kopen als een soort latex (product op kunstharsbasis) in een pot. Was oorspronkelijk bedacht in aansluiting op gebruik van acrylverf, maar het is gebleken dat ze een perfecte onderlaag voor olieverf vormt.

Er is olieverfpapier in de handel waarop men direct kan schilderen met olieverf.

Ook doeken zijn voorgeprepareerd.

Zelf schilder ik graag op zwaar acrylpapier dat ik 3 lagen gesso geef.

Men kan kiezen tussen het duurdere stabielere linnen of het goedkopere katoen.

Ik vind het belangrijker dat men schildert op een wat dik stevig doek voor de stabiliteit.

Het fijngeweven portretlinnen vind ik te licht.

Het nadeel van zwaarder doek is dat het grof geweven is. Ik prefereer niet te grof doek. Een opgespannen doek is reeds gegrond, toch schuur ik die wat fijner met schuurpapier en geef een laag gesso. Is die dan nog te grof naar mijn idee dan herhaal ik dit.

Een goed en goedkoop schilderpaneel verkrijgt men door een dun weefsel, bv. kaas- of netel- doek te kleven op MDF of stevig papier (maroufleren).

MDF heeft het nadeel dat het zwaar is en het kan kromtrekken in de grote maten.

Voor kleiner werk is het geschikt- 6mm. voor de kleinere panelen (tot 40X50 cm.)

De lichtere kwaliteit MDF zwelt bij het prepareren met gesso op waterbasis soms wat op.

Met gesso op olie of alkyd basis blijft het oppervlak van bijna elke kwaliteit MDF mooi glad.

VI HET SCHILDEREN VAN EEN PORTRET:

De techniek om tot een gelijkend portret te komen is objectieve materie, het is dus een kwestie om een werkwijze of methode te vinden die slaagt in een gelijkend portret.

ik reik concepten aan waarmee men verder aan de slag kan.

Hier volgen enkele werkwijzen. De bedoeling is van ze uit te proberen. Daarna kan men ze beoordelen en aanpassen als men wil.

- DE TEKENING

Men tekent met een hard potlood (H4) een fijne lijn.

Een hard potlood behoudt een fijne punt en laat minder grafiet na. Grafiet maakt de verf vuil.

Projectie heeft het voordeel dat men kan vertrekken van een perfecte tekening, ook al kan men niet zo goed tekenen. Een juiste tekening is vooral voor gelijkend portret belangrijk.

In een donkere ruimte is er een tekenprojector (Artograph Super Prisma) aanwezig waar men gebruik kan van maken.

Projectie van de tekening schakelt het tekenen niet uit.

Alles registreren zou leiden tot een overvloed aan lijnen waar men geen wijs meer uit geraakt, soms moet men ook overgeschilderde tekening terug ophalen en bepaalde vormen beter accentueren, enz. ...

Dat maakt dat men ook in het tekenen evolueert.

Mijn les gaat niet over tekenen maar over schilderen, maar toch komt er genoeg tekenkundige uitdaging tijdens het schilderen. Men kan niet alles door projectie overbrengen en met het schilderen kunnen de lijnen verdwijnen.

Wanneer men gewoon tekent met de vrije hand komt men in het beste geval tot een juiste tekening, eigenlijk alsof die geprojecteerd is.

Projectie met een projector geeft meteen de verhoudingen en de vormen zoals men ze ziet op de afbeelding.

Projectie is de beste, de snelste en de gemakkelijkste manier.

Op welke manier men het ook doet, de bedoeling bij gelijkend portret is alles zo goed mogelijk weergeven zoals men het ziet.

Vertrekken van een goede tekening heeft het voordeel dat men ze tijdens het schilderen niet hoeft aan te passen, men kan er blindelings op vertrouwen

Zo kan men zich volledig concentreren op het schilderen.

Men verliest het meest tijd tijdens het schilderen met de tekening aan te passen.

Een goed uitgewerkte tekening biedt meer schilderkundige uitdaging.

Een tekening met juiste verhoudingen en vormen en met genoeg detail is een noodzakelijke vertrekbasis om tot een uitgewerkt schilderij te komen.

Een goed uitgewerkte tekening met contouren van kleurpartijen en schaduwvlakken biedt houvast tijdens het schilderen.

- HET SCHILDEREN

1. Portret met gedempte laag als onderschildering

1) De onderschildering

Als onderschildering schildert men eerst een gedempte (lichter, en doffer- neutraler van kleur) versie van de afbeelding.

Het resultaat is alsof men een mat glas op de afbeelding (foto waar men naar schildert) zou leggen.

Dat bekomt men door alleen maar aardekleuren te gebruiken met veel wit.

Geleidelijkheid houdt in dat men niet direct naar de kleur schildert die men ziet.

In de onderschildering kan men nog op de vlakke blijven op gebied van schilderen naar kleur en schaduw.

Men geeft een aanzet, in de tweede laag kan men dan verder gaan.

Een onderschildering is de basis waarvan men vertrekt.

Mengen met veel wit is belangrijk omdat ze de kleuren lichter maakt en koeler.

Ze doet de kleuren beter dekken en geeft de onderschildering de nodige body.

In een onderschildering verdunt men de verf zo weinig mogelijk, men strijkt de verf wel goed uit zodat men de natte laag gemakkelijk kan aanpassen.

Een dikke laag verf aanpassen is moeilijk, een dunne laag kan men gemakkelijker meer kleur geven, lichter of donkerder maken.

Verdun de verf zo weinig mogelijk, schilder echt met verf maar strijkt ze goed uit!

Het doel van de onderschildering is de tekening fixeren met verf en reeds een tint geven.

De eerste laag begint met de tekening weer te geven met verf met een fijn penseel, zo behoudt men de tekening gedurende het schilderproces.

Men verduidelijkt en fixeert de tekening.

Belangrijk hierbij is de tekening juist registreren, en de tinten lichter en koeler te schilderen.

Men tekent eerst met verf de lijnen rond de ogen, de lijn tussen de lippen en men geeft de vorm van de oren weer.

Men schildert dan de delen waar men het minst verkeert kan mee doen, dit zijn dikwijls de effen donkerste delen.

Ik adviseer om de lichtste delen open te laten omdat men de neiging heeft ze te donker te schilderen.

Tussen de lichtste (wit van papier) en de donkerste delen schildert men de nuances- toetst men de nuances af.

Men geeft eerst met een mengsel van gebrande omber, groene aarde en wit de donkerste gedeelten van het portret aan; pupillen, wenkbrauwen...

Daarna schildert men de diverse tinten van het gelaat met een mengsel van gele oker, gebrande sienna en wit.

De menging gebeurt tussen het rood van gebrande sienna en het geel van gele oker.

De gebrande sienna is over het algemeen te gelig, gebrande sienna van Oud Hollands geeft wel de koelere rode kleur.

Om het rood van de lippen in de onderschildering reeds wat te benaderen schildert men ze met gebrande sienna en wit.

Gebruik overvloedig wit in de menging. Ook de donkerste kleuren worden met wit gemengd. Zorg dat de potloodlijnen nog zichtbaar blijven.

Zeker in de lichtste partijen kan men de potloodlijnen zachter maken door er over te schilderen en ze wat weg te wrijven.

Op het laatst kan men de donkerste schaduwgedeelten van het gelaat wat donkerder maken door wat gebrande omber in de natte verflaag te brengen.

We doen dat op het laatst om de gebrande omber niet in contact te brengen met de lichte kleuren- gebrande omber maakt de kleuren vuil.

2) De volgende laag of eindlaag

In de volgende laag gebruikt men meer medium en strijkt men de verf goed uit, zo kan men de onderschildering laten meespelen.

Bij de eindlaag gaat men op dezelfde manier te werk als bij de onderschildering; men schildert met dezelfde kleuren van de onderschildering maar dan met minder wit naar de kleur en de tinten die men ziet op de afbeelding.

Schilder de donkerste kleuren niet te zwart.

Naarmate een kleur minder licht vangt wordt ze koeler vandaar dat men voor de schaduwen koelere kleuren gebruikt.

Donkere schaduwen worden blauwig aangegeven met een mengsel van gebrande omber, ultramarijn blauw en wat wit.

Schilderen op een onderschildering maakt dat de kleuren beter dekken.

De onderschildering heeft steun; hoe beter de onderschildering is uitgewerkt, hoe gemakkelijker men het heeft bij de eindlaag.

Mengen naar de specifieke kleur die men ziet op de afbeelding doet men in de natte laag op het doek.

Bijvoorbeeld, de lippen roder maken met cadmium of alizarine rood, de wangen meer kleur geven met cadmium rood.

Zo te werk gaan geeft meer controle, het is een kwestie van nuances aan te brengen.

De lichtste gedeelten schildert men helder van kleur met een mengsel van heel weinig gele oker en cadmiumrood, en veel wit.

Lichtere gedeelten zet men in de eindlaag dik in de verf.

2. Portret met grisaille als onderschildering

1) De onderschildering

Een tweede methode is vertrekken van een grisaille als onderschildering.

Wordt vooral toegepast bij portret met een groter licht- donker contrast.

Men concentreert zich in de eerste laag volledig op de tinten (licht donker).

De kleur van een grisaille bestaat uit een mengsel van gebrande omber, groene aarde en wit. Dat heeft een zachter grijs dan een mengsel van gebrande omber, ultramarijn blauw en wit. Witte mensen hebben een groene schijn in de schaduw, vandaar ook het gebruik van groene aarde. Zwarte mensen hebben een blauwe schijn.

De eerste laag schildert men dekkend in licht grijzige groenige tonen, ingehouden qua kleur en contrast.

Het is belangrijk om de tinten lichter te schilderen en de lichtste gedeelten onbeschilderd te laten want grijs is tamelijk zwaar, houdt er rekening mee dat bij het kleuren in de volgende laag of lagen de tinten nog donkerder worden.

De eerste laag licht schilderen, zo maakt men geen sterke contrasten en geen scherpe aflijning maar geleidelijke overgangen.

Eerst schilderen naar de tinten en daarna naar de kleur heeft het voordeel dat men niet tegelijk met tinten en kleur hoeft bezig te zijn.

2) De volgende laag of eindlaag

De donkerste tinten laat men schraal door de verf goed open te strijken of door gebruik te maken van een glacijs.

Zo kan men de onderschildering sterk laten meespelen.

Schilderen op een grisaille of gedempt schilderij maakt dat de kleuren niet schril tegenover elkaar komen te staan maar meer in harmonie.

Het is ook een manier om gemakkelijker nuance te bereiken.

De onderschildering is de basis waarop men werkt.

De kleuren die men schildert op de donkerste tinten worden donkerder en neutraler.

Schilderen op de lichtere tinten van de grisaille beïnvloedt de kleuren minder.

Voor de lichtste kleuren mag een grisaille geen rol spelen omdat deze licht en helder moeten zijn, vandaar laten we ze beter onbeschilderd in de eerste laag.

De grisaille zal de lichtere tinten ook minder beïnvloeden omdat die lichtere tinten dikker in de verf geschilderd worden. Licht schilderen betekent mengen met veel wit, toevoeging van wit maakt de verf ook dekkender.

3. Portret met mengsel van gebrande omber en wit als onderschildering.

Nodige kleuren: titaanwit, gele oker, gebrande sienna, gebrande omber, ultramarijn blauw, cadmiumrood- middel.

1) Eerste laag: basiskleur is gebrande omber + wit

De gemakkelijkste manier om een schilderij op te bouwen is de onderschildering maken met één basiskleur: gebrande omber.

1. Voor de lichtere tinten gebruikt men een mengsel van gebrande omber en veel wit,
2. Voor de donkere tinten voegt men wat ultramarijn blauw toe aan dit mengsel.
3. De lichtste partijen laat men open. Onderschildering zou de lichtste kleuren minder helder maken.

Schilder de tinten lichter dan op het voorbeeld.

2) Tweede laag: basiskleur is gebrande sienna + wit

Voor de tweede laag warmt men de lichtere partijen op met een mengsel van gebrande sienna en wit. Voeg wat meer medium toe en strijk de verf goed uit zodat de onderschildering nog doorschemert.

Essentieel is vertrekken van de rode kleur die kenmerkend is voor gebrande sienna.

Dat rood bereikt men het best met gebrande sienna van het merk Oud Hollands.

Dit vormt dan de laag waar men verder op kan werken naar de kleur van het onderwerp toe.

1. Schilder de lichtere en tussentinten met een menging van gebrande sienna en wit.
2. Voeg aan die menging een weinig gebrande omber toe voor de donkerdere tinten.
3. Om nog wat neutraler te gaan in kleur voor de donkerdere tinten kun je gebrande omber mengen met een weinig ultramarijn blauw en wit.

3) Derde laag of eindlaag:

1. Schilder de lichtere en tussentinten met een menging van gebrande sienna en wit. Meng in die natte laag wat gele oker voor de lichtere tinten.
2. Voor de donkere tinten mengt men gebrande omber met wit. Om nog wat neutraler van kleur te gaan kun je aan dit mengsel wat ultramarijn blauw toevoegen.
3. Schilder daarna de lichtste tinten met een menging van gele oker en cadmiumrood met veel wit.

Als basiskleur voor het gelaat gebruikt men het rood van gebrande sienna + wit

+ wit om rozer te maken

+ gele oker om het meer oranje of geler te maken

+ gebrande omber om donkerder en neutraler van kleur te maken

+ cadmium rood om nog roder te maken.

Kleurenmenging van portret gebeurt vooral tussen het roodachtige van gebrande sienna en het gele van gele oker.

Gebrande sienna is in veel merken te oranje.

Gebrande sienna van Oud Hollands heeft wel de gewenste rode kleur.

Met een ander merk moet men gebrande sienna wat rood bijkleuren met cadmium rood.

De primaire kleuren kan men wat doffer of neutraler van kleur maken door ze te mengen met wit en aardekleuren.

In portret is de helderste kleur een mengsel van cadmium rood en gele oker met wit, dit mengsel wordt gebruikt in de eindlaag.

Bij portret wordt geen cadmium geel gebruikt omdat rood en geel een te fel oranje geeft.

Het warme rood meer naar het oranje neigend cadmium rood wordt in de laatste laag gebruikt in het gelaat.

Wangen kun je iets warmer van kleur maken door in de natte laag een weinig cadmiumrood te mengen.

Het koele meer naar het paars neigend alizarine rood kan eventueel voor de lippen gebruikt worden.

Lippen: Schilder de lippen met een menging van gebrande sienna en wit.

Meng in de natte laag op doek wat gebrande omber om die donkerder te maken en cadmiumrood om die roder te maken waar het hoeft.

Tanden: basiskleur ongebrande omber, in het licht gemengd met lichtgrijs.

De binnenkant van het licht van de ogen is lichter.

Het glanzend effect van de pupillen krijgt men door te glaceren (transparant schilderen).

Donker haar verkrijg je door menging van gebrande omber met ultramarijn blauw (en wat wit). Waar het licht opvalt kan men het iets warmer maken door wat gebrande sienna aan toe te voegen.

Blond haar is een menging van gele oker met gebrande omber en wit.

4. Portret met mengsel van gebrande sienna en wit als onderschildering

Wanneer het gaat om een licht portret dan kan men een onderschildering maken met een mengsel van gebrande sienna in wit.

VII HET SCHILDEREN VAN EEN LANDSCHAP.

Je kunt de kleuren uit de tubes naast elkaar schilderen op het doek: gras is groen, lucht is blauw,... maar dan lijkt het op een kleurboek en schilder je niet echt.

Daarom vertrek vanuit de tinten (licht-donker) en werk geleidelijk naar de kleur toe.

Meng de primaire kleuren met aardekleuren en wit.

Mager opzetten- verdunnen met terpentijn.

Achtergrond schraal houden en schetsmatiger.

Voorplan: voorgrond springt naar voor- lichter en dikker in de verf, gedetailleerd, brede streken.

Belang van een focuspunt is een helder lichtpunt waar ogen op vallen.

Lichtinbreng wordt naar het focuspunt geleid.

Andere lichtpartijen minder licht maken. Focus mag niet in het midden.

Hoe verder in een landschap, hoe waziger met wit de vormen oplossen.

Dichterbij meer kleur, meer contrast en duidelijker vormen.

VIII HET SCHILDEREN VAN EEN STILLEVEN.

Bij voorkeur één enkele lichtbron, liefst gesitueerd op het noorden om een hinderlijke inval van al te sterk en veranderlijk zonlicht te vermijden.

Best licht dat linksboven en een weinig van voor op het stilleven valt.

Links invallend licht is het prettigst te "lezen" voor de toeschouwer- voordeel is dat het zicht op het werkstuk niet belemmerd wordt door de schaduw van uw schilderende hand.

Voldoende spreiding van het licht voorkomt harde en scherpe schaduwen.

Om hinderlijke reflectie en licht van andere bronnen te vermijden plaatsen we het stilleven op tafel in een grote doos of kist waarvan de opening naar voor is gericht.

IX NAT IN NAT SCHILDEREN

Nat in nat schilderen is schilderen in een verflaag die nog nat is, zodat de pas opgebrachte verf in de bestaande laag wordt gemengd.

Olieverf laat toe om nat in nat te schilderen op het doek.

Je hoeft niet direct tot de gewenste kleur te komen door menging op het palet.

Je mengt op het palet de kleur die in de lijn ligt van de kleur die je wil en past die verder aan op het doek.

Pas op het doek zie je de reële kleur; de kleur wordt beïnvloed door de toon of de kleur van de ondergrond en een kleur moet je ook zien in combinatie met de andere kleuren op het doek.

Wanneer de aangebrachte kleur te dof is voeg je een heldere kleur toe aan die natte laag.

Je laat tijdens het schilderen mogelijkheden open om de kleur aan te passen door niet te voorbarige keuzes te maken naar kleur toe; de beslissing naar de uiteindelijke kleur toe gebeurt op doek. Vandaar beter eerst opzetten met een tamelijk neutrale kleur in een dunne laag. Een dunne laag kun je gemakkelijker aanpassen.

Je laat tijdens het schilderen mogelijkheden open om de kleur aan te passen door een lichte, neutrale kleur aan te brengen in een dunne laag.

Nat in nat schildert gemakkelijker.

Mogelijkheden zijn:

- 1) het schilderij eerst inwrijven met een verdunde verf waarin men geleidelijk met wit gemengde en dus ondoorzichtige verven inbrengt,
- 2) de onderschildering voorzien van een dun laagje medium waarin men dan schildert,
- 3) een deel instrijken met een gemiddelde kleur en die kleur dan aanpassen.

Een mogelijkheid is ook het schilderij eerst opzetten met een sterk met terpentijn verdunde verf waarin men geleidelijk met wit gemengde en dus ondoorzichtige verven inbrengt om de vormen sterker aan te geven.

De schaduwpartijen houdt men beter dun en doorzichtig, zo maakt men gebruik van de onderste laag.

Het heeft het voordeel dat het schilderij niet op alle plaatsen glad is geschilderd met een zelfde aantal lagen; er is afwisseling op het doek.

De lichtere partijen die dikker in de verf staan glanzen zo ook meer, lichter en glanzender schept de illusie van op de voorgrond te treden.

X VERNISSEN

- Slotvernis

Een vernis beschermt het schilderij en geeft het ook een gelijkmatige glans.

Een tussenvernis kan na enkele dagen aangebracht worden, zodra de verf stofdroog is. Deze dient als een tijdelijk vernis.

Na minstens 6 maand kan men de definitieve vernislaag aanbrengen- een slotvernis.

Een te vroeg aangebrachte slotvernis kan gaan craqueleren omdat vernis minder elastisch is dan olieverf.

Niet vernissen onder vochtige omstandigheden omdat dit de vernislaag troebel kan maken.

De ruimte moet stof en tochtvrij zijn. Schilderij en vernis warm.

Vernissen gebeurt op kamertemperatuur (20°C).

Men legt het schilderij het best op een tafel om te vernissen.

Men gebruikt een brede zachte kwast.

Het oppervlak gelijkmatig en steeds in de zelfde richting bestrijken.

Na een nacht drogen een tweede laag aanbrengen, haaks op de eerste.

Tenzij je een matte vernis gebruikt, in dat geval volg je dezelfde strijkriching als bij de eerste laag.

Werk snel om de laag heel dun te houden.

Zet het schilderij rechtop om het te laten drogen of hang het iets voorover, dan kan er geen stof op vallen.

In de handel is er van het slotvernis een glanzende en een matte versie, en bij bepaalde merken een halfglanzende. Men kan een halfglanzende bekomen door glanzende en matte vernis met elkaar te mengen.

- Tussenvernis of uithaalvernis of retoucheervernis

Dunne laag vernis of medium die als buffer tussen twee verlagen wordt aangebracht, of als tijdelijk vernis dienst doet.

Op de droge verflaag van de onderschildering wordt een tussenvernis aangebracht waarin nat in nat kan gewerkt worden.

Uithaalvernis (retoucheervernis, tussenvernis) om matte plekken (ingeschoten gedeelten) uit te halen.

Inschieten (mat slaan of dof worden) van olieverf tijdens het drogen wat leidt tot kleurverlies en een oneffen glans, meestal veroorzaakt door een absorberende onderlaag, of wanneer de vorige laag nog niet genoeg doordroogd is.

Mat uitslaan is inschieten van verf, vb. wanneer men een glanzende verf schildert over een glanzende droge verf.

Uithaalvernis vergeelt en verdonkert niet, vandaar te prefereren boven medium.

O.a. 1° verdunnen met 3 á 4 maal zoveel terpentijn of 2° verdunnen met 5 á 6 maal zoveel terpentijn. Slechts toe te passen op een volledig droge ondergrond.

Goede tussenvernissen zijn harsvernissen zoals mastiek en damar, kan zowel puur als verdund met een weinig vette olie aangebracht worden in uiterst dunne lagen.

De vernis mag zo weinig mogelijk de onderlaag aantasten.

Hars opgelost in terpentijn geeft vernis (damar opgelost in terpentijn is damarvernis).

Damarvernis is een kleurloos vernis die niet vergeelt.

Vernis droogt snel en is transparant- wanneer men wat vernis toevoegt aan olieverf wordt ze transparanter (glacis) en droogt ze sneller.

Vernis in plaats van olie maakt de verf minder vet en toch soepel uitstrijkbaar.

Men kan olie mengen met een hars om de verflaag sneller drogend, harder en helderder te maken, ook vergeelt de verflaag dan minder.

Mastiek- en damar- hars zijn wanneer ze droog zijn niet geheel onoplosbaar in terpentijn.

Vandaar dat het mogelijk is om de vernislaag te verwijderen.

Hars blijft gevoelig voor oplosmiddelen, zelfs vermengd met lijnolie.

Daarom spaarzaam damarvernis gebruiken in medium; gebruik slechts een paar druppels om te voorkomen dat de verflaag dan achteraf weer oplost.

Harsolieverf: olieverf uit de tube waaraan als medium een harsvernis is toegevoegd.

Harsen vergroten de glans en helderheid van de verf en reduceren de kleur van het medium. Toevoeging van hars verkort de droogtijd van de verf en bevordert de duurzaamheid van de eindlaag.

XI ACRYL ALS ONDERSCHILDERING

Er is de discussie of acryl wel geschikt is als onderschildering voor olieverf.

Door de onderschildering met acryl te schilderen kan men direct overgaan tot de volgende laag

Kritiek op die werkwijze is dat acryl een afsluitende plastieklaag vormt.

Een voorafgaande laag moet absorberend genoeg zijn om voldoende aanhechting te geven aan de volgende.

Dit is een argument tegen acryl als onderschildering.

Omdat men wit het meest gebruikt tijdens het schilderen (ook omdat men de onderschildering lichter opzet) kan men gesso gebruiken om te mengen met de kleuren in de plaats van witte acryl. Gesso is een verf speciaal geschikt om te gronden- is matter. Ofwel kan men verdunde acryl gebruiken.

Wachten tot de laag droog is hoeft geen probleem te zijn wanneer men met een paar schilderijen tegelijkertijd bezig is.

Voor de les is dit ook geen probleem omdat er iedere keer minstens een week tussen ligt.

XII TIPS

Schilder eerst de delen waar je het minst verkeerd kan aan doen, de delen die je het minst moet afwegen. Dat zijn de donkerste gedeelten van de afbeelding en de lichte, bijna witte. De rest valt dan tussen die twee extremen in als tussentoon.

Er bestaan geen lelijke of vuile kleuren, enkel slecht toegepaste kleuren.

Schilderen komt neer op tonen en kleuren afwegen tegenover elkaar.

Een kleur moet men zien in combinatie met de kleuren die er naast geschilderd zijn. Zo ook de tinten, bijvoorbeeld wanneer men de achtergrond donkerder maakt lijkt het onderwerp lichter en andersom.

Hou de achtergrond neutraler van kleur en eventueel lichter om het onderwerp beter te laten uitkomen.

De eerste laag zet men globaal op, men toetst de tinten tegenover elkaar af.

De tweede laag werkt men deel na deel nat in nat af- men schildert gemakkelijker in een natte laag.

De regel is dat men van achter naar voor schildert. Gewoonlijk schildert men eerst de achtergrond en komt men geleidelijk naar voor- men overlapt.

Omdat men de onderschildering gedempt- lichter van tint en neutraler van kleur- schildert en dus nog niet echt een keuze maakt naar kleur toe kan men de achtergrond eerst schilderen.

Uiteindelijk wacht men beter om de achtergrond te schilderen tot men de kleur kan afwegen tegenover de toon en kleur van het onderwerp.

De aquarellist is een speler, de olieverfschilder is een bouwer.

Maak de lichte tonen nooit zo licht dat je de hooglichten niet meer ziet.

Transparant: Glacerend met bindmiddel.

Doorschijnend: met veel verdunning- saus.

Glaceren kan enkel gebeuren met een kleur die verwant is met de onderliggende kleur anders krijgt men een dof effect. Schilder zeker geen complementaire kleuren over elkaar.

Men glaceert om de kwaliteit van de kleurtoon te verdiepen en om een betere diepte werking te bekomen van de schaduwen.

De kleurglaciering wordt licht en helder op een lichte toon en donkerder en gedempter naarmate de onderschildering donkerder en grijzer wordt. Vandaar dat men een grisaille beter licht schildert.

Glans weerkaatst licht en heeft daarom de indruk van naar voor te komen, vandaar schildert men de achtergrond en de schaduwpartijen beter dun en schraal.

Schilder de schaduwpartijen en achtergrond in een koelere kleur.

Wanneer men meerdere glacis legt met aardekleuren hoeft men niet zolang te wachten tussen de lagen; aardekleuren drogen snel en glaceringen zijn dunne laagjes.

Om zorgvuldig te schilderen gebruik je de steunstok, het geeft je een vaste hand.

Het schilderij bekijken in een spiegel is afstand nemen.

Hou de kleuren fris.

Probeer met olieverf soms bijna ongemengde heldere kleuren te gebruiken.

Een intens groene achtergrond zou maximaal contrasteren met het rood, maar het zou geen aangenaam effect geven. Een lichtgroene achtergrond met een beetje blauw erin geeft dan wel een harmonie met genoeg contrast. Twee complementaire kleuren van ongelijke intensiteit harmoniëren uitstekend.

Een beperkt kleurenpalet bevordert het gevoel van eenheid.

Schilderen is vooral een kwestie van tinten naast elkaar te plaatsen, in een zekere harmonie. Vandaar bijvoorbeeld dat men voor de achtergrond dikwijls een kleur neemt die ook op het onderwerp voorkomt.

De tinten liggen beter in dezelfde lijn, zo zal men de donkerste tinten ook niet te donker schilderen.

Behoud een globaal overzicht op je schilderij.

Tenslotte gaat het om het eindresultaat. Niemand vraagt ernaar hoe het schilderij tot stand is gekomen.

Belangrijk is dat men de licht- en schaduw- partijen duidelijk onderscheidt.

De lichtste delen schilder je bijna wit en de schaduwen donker genoeg.

Verlichten is gemakkelijker dan verdonkeren vandaar licht opzetten en in de volgende lagen donkerder gaan van tint. Wil men een droge laag lichter maken van kleur, verlicht dan ruim want bij droging wordt de laag donkerder omdat een donkerder onderschildering meespeelt.

Behoud een globaal overzicht over je werk. Hanteer een systeem in het schilderen, zo ga je economisch verantwoord te werk. Het maakt het schilderen overzichtelijker en begrijpelijker.

Je moet altijd je positie kunnen duiden in het schilderproces - je moet weten wat je aan het doen bent.

De uitdaging is: 'Hoe benut men de uren die men besteedt aan schilderen het best?'
Poog zoveel mogelijk ervaring en kennis op te doen in de tijd die je aan schilderen besteedt. Men kan alleen maar evolueren in de aspecten van het schilderen die men effectief aanpakt. Het resultaat is geen doel, maar is een gevolg van goed kunnen schilderen. Goed kunnen schilderen is overweg kunnen met verf. Dat vergt oefening.

XIII VERKLARENDE WOORDENLIJST

Onderschildering of doodverf/ grisaille: een laag verf die als basis en uitgangspunt dient voor daaropvolgende lagen

Doodverven : als onderschildering schetsen met penseel en verf van de voorstelling in transparant bruin en wit als hoogsels.

Grisaille: schilderij zoals doodverve maar dan in grijswaarden.

Het doodverven of de grisaille is de aanzet of het aanleggen van het schilderij.

Tot in de 18de eeuw bestond de opleiding van de schilder-leerling er in om dit “doodverven” onder de knie te krijgen. Een opleiding die jaren duurde.

Factuur: het handschrift, de eigen expressie van een bepaalde schilder.

Tempera: een verf op basis van eigeel of caseïne, al dan niet met toevoeging van een olie. Zij kan verdund worden met water en is n droging watervast. Schilderen met tempera was de belangrijkste techniek tijdens de Italiaanse Renaissance, voordat men schilderde met olieverf. Deze verfsoort wordt nu nog wel toegepast in de onderschildering van een olieverfschilderij.

Imprimatuur:

1) De witte gessolaag een kleur geven omdat het wit als storend wordt ervaren, bijvoorbeeld wanneer men glaceert, de imprimatuur heeft dan invloed op de kleurimpressie van het voltooide schilderij.

2) Een laag verf of medium die als isolatie vóór de eerste verflaag wordt aangebracht, waardoor deze minder absorberend wordt.

Glacis: transparante kleurlaag waar doorheen de onderliggende laag te zien is.

Optisch mengsel: kleur die door het oog als gemengd wordt waargenomen, bijvoorbeeld het effect van een gekleurd glacijs over een onderschildering van een andere kleur. De kleur die wordt waargenomen wordt niet op het palet gemengd, maar vormt een visuele combinatie van de beide kleuren.

Alla- prima: techniek waarbij het werk in één sessie wordt gemaakt, in één enkele laag dekverf. Deze techniek wordt primaschilderen of nat-in- nat genoemd.

Vet over mager: techniek waarbij elke volgende olieverflaag vetter gemaakt wordt dan de vorige.

Saus: verdunningsmiddel bevat weinig kleur voor onderlagen.

Siccatief of droogsel: versnelt het droogproces.

Nat in nat: schilderen in een verflaag die nog nat is, zodat de pas opgebrachte verf in de bestaande laag wordt gemengd.

Frottistechniek: Frotter is vegen. Op een droge verflaag wordt een nieuwe laag “geveegd”. De kleur kan lichter of donkerder zijn dan de onderliggende laag. Een frottis is onregelmatig.

Clair-obscur: De nadruk leggen op de tegenstelling licht- donker, vb. Caravaggio.

Velatouratechniek: is een licht getinte egale verflaag aangebracht op een droge onderleggende laag met een fijnharig penseel.

Met deze aan glacijs verwante techniek creëert men

- 1) licht- of sluier- effecten vb. wolken, sluiers, glacerende lichtweerkaatsingen op objecten, zonneshijn op de huid.
- 2) Speciale materie- effecten vb. de fluweelachtige schil van een perzik.

Maroufleren: het kleven van een doek op paneel.

